

Kent Planlamasından Artakalan Mekanların Kullanım Dönüşümünün Örneklerle İncelenmesi

Bengisu ERKEN^{1*}, Hasan BEGEÇ², Rengin ZENGEL³

Öz

Dünya her alandan değişimlere tanık olurken kentler de bu değişimlerden en çok etkilenen öğelerden biri olmuştur. Kentlerdeki bu değişimlere paralel olarak insanın günlük yaşantı pratikleri de değişmekte, kent-insan arasındaki bu etkileşim kent mekânlarını da etkilemektedir. Değişim günümüzde bu denli hızla gerçekleşirken kent mekânları bu değişime bazen ayak uyduramaz ve kesintiye uğrar. Böylece kent mekânları hayatın içindeki etkinliğini kaybederek dışlanır, boşta kalır ve zamanla unutulur. Bu makale, kentte planlama sonrası oluşan mekânları, literatür taramasıyla belirlenen tanımlamalarla deşifre etmiş ve bu alanların potansiyeline dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Planlama sonrası artakalan mekânlarla sekteye uğrayan kentsel sürekliliğe ve kentle yeniden buluşturulan artakalan mekânların potansiyeline dikkat çekmek makalenin temel amacı olup, bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak kentsel mekânlar üzerinde oluşturdukları uygulamaların bu alanların sorunlarının çözümüne yönelik yol gösterici olabileceği savunulmuştur. Makalenin teorik çerçevesi kentte artakalan mekânların deşifre edilmesi ve birbirleriyle farklılık ya da benzerlik ilişkisinin kurulmasıyla oluşturulmuştur. Kent planlamasında sürekli değişime sebep olan modernist, postmodernist ve günümüz bilgi çağı anlayışı genel hatlarıyla açıklanmış olup, elde edilen kavramların bu dönemlerde geçirdiği dönüşüm tartışılmıştır. Bu alanların geçiciliğini ve işlevlerdeki alternatiflerini kanıtlamak için farklı ülkelerden ve dönemlerden artakalan alanların geçici ve kentinin kullanımına yönelik dönüşüme uğrayan örnekler seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artakalan Mekân, Boş Kentsel Alanlar, Geçicilik, Dönüşüm

A Review of Transformation Strategies in Left Over Spaces Through Case Studies

Abstract

While the world is witnessing changes in every aspect, cities have been one of the elements most affected by these changes. In parallel with these changes, people's daily life practices also change, and this interaction between city and people affects urban spaces. While change occurs rapidly, urban spaces sometimes cannot keep up with this change and are interrupted. Thus, urban spaces lose their effectiveness, are excluded and forgotten over time. This article has deciphered the spaces created after planning with the definitions determined by the literature review and draws attention to the potential of these

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Bölümü, İzmir, Türkiye (ORCHID NO: 0009-0001-8988-8098)

* İlgili Yazar/Corresponding author: mail adresi bengisu.erken@hotmail.com

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Bölümü, İzmir, Türkiye (ORCHID NO: 0000-0002-0137-2848)

³ Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Bölümü, İzmir, Türkiye (ORCHID NO: 0000-0002-1698-7407)

areas. The aim of this article is to draw attention to the potential of the leftover spaces and it is argued that the practices that individuals consciously or unconsciously create on urban spaces can be a guide for the solution for these spaces. The theoretical framework was structured by deciphering the leftover spaces and establishing the difference or similarity with each other. The modernist, post-modernist and information age, which causes constant change will be explained and discussed how the previously acquired concepts encountered the transformation in these periods. Examples from different countries were selected to prove the temporality and their alternatives in functions.

Keywords: Left Over Spaces, Void Urban Spaces, Temporariness, Transformation

1. Giriş

“Boşluk, yerine getirilmemiş vaatlerin ve sınırsız fırsatların diyarıdır.”
(Van Dijk, 1996, s.16)

Günümüz dünyasının hızlı gelişimi ve değişimi, hıza ayak uyduramayan ve dolayısıyla birbirinin seri üretilen kopyası olan mekânların oluşmasına neden olmaktadır. Modernizmin bir sonucu olan bu hızlı üretimin planlama sonrasında bıraktığı mekânlar kentsel boşluklar yaratmaktadır. Başka bir deyişle boşluk, doluluktan arta kalan şeydir. Özellikle günlük yaşamı etkisi altına alan metropol yaşamı, kentte bulunan yeşil alanların kent yaşamına etkisinin azalmasına, kamusal alanların artan tüketim ve baskıcı uygulamalar nedeniyle gelir kaynağı haline gelmesine ve tekdüze mekânların üretimiyle sosyal gelişiminin azalmasına neden olmaktadır.—Kentte bakımsız kalan ve kullanılmadığı için kent içindeki etkileşimin azaldığı, genel olarak boş, tekinsiz ve ihmal edilmiş fiziksel özellikleri nedeniyle kamusal hayata katılamayan tanımsız alanlar, kaderlerinin belirsizliği ve şehir içinde mekânsal süreklilik oluşturmamaları nedeniyle hep kötü bir anlam ifade etmiştir. Ancak belirsiz durumlarının sağladığı tamamlanmamışlık, hareketlilik, boş zaman ve özgürlüğü de içermektedir.

Potansiyeli henüz ortaya çıkarılmamış ya da hiç farkına varılmamış artakalan mekânların bakımsızlaşmaya ve kullanılamaz hale gelmeye devam etmesi, kentin devamlılığının bozulmasına, güvenilmez, tekinsiz ve ihmal edilmiş olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz tanımların aksine esnekliği, zamansallığı ve olasılıkların sonsuzluğuyla kentsel mekânların devamlılığında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu makale, bireylerin günümüz yaşamında yapmak zorunda kaldıkları pratiklerin dışında, artakalan mekânların, bireyin kendi istekleri doğrultusunda dönüştürülerek sahiplenilme ve böylece kent içinde bir yaşam alanına dönüştürülme olanağının bulunduğunu öne sürmektedir. Çalışmanın temel amacı, birçok nedenden dolayı bozulan kentin sürekliliğine dikkat çekmek ve kent planlaması sonrasında açığa çıkan fonksiyonsuz her türlü mekânın nasıl bir dönüşüm geçirebileceğine ve kente katılabileceğine dair örnekleri inceleyerek bu mekânların potansiyelini keşfetmektir. Planlama sonrası bozulan kentsel sürekliliğin üzerinde kalan mekânların yeniden kentle buluşturularak etkisine ve potansiyeline dikkat çekmek, özellikle değişimin ana eksenini olduğu büyük kentlerde bireylerin kentten kopuk bir yaşam sürdürdüğü gerçeğini dikkate alarak bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak kentsel mekânlar üzerinde oluşturdıkları uygulamaların bu alanların sorunlarının çözümüne yönelik yol gösterici olabileceği düşünülmüştür.

Makale, kent içinde sorunlu alanlar olarak kabul edilen bu artakalan mekânlar ile ilgili tarihsel süreçte ortaya atılmış kavramları literatür taraması ile elde etmiş olup; bu kavramların karşılığına denk gelen projeleri ve çalışmaları dönüşüm teması ile incelemiştir.

2. Artakalan Mekânların Değişresi

“Tasarım, mimarinin kendi dışındaki kültürel sistemlerle ilişki kurma biçimidir; bu normatif bir süreçtir ve sadece mimariyi değil aynı zamanda kentsel tasarımı da kapsamaktadır. Tasarım dışı olarak adlandırılan ikincisi, farklı kültürel sistemlerin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu ve yapılı çevreyi nasıl şekillendirdiğini açıklar; herhangi bir kurumsal tasarım uygulamasının doğrudan ürünü değil, kültürel bir sürecin sonucudur” (Diana, 1993, s.118). Diana Agrest’in bu tasarlanmış ve tasarlanmamış tanımının planlamadan artakalan mekân kavramını yansıtmadığı düşünülebilir. Çünkü bu tanıma göre hem tasarlanan alan hem de tasarlanmayan alan kullanılabilir durumdadır. Ancak her iki bölge de dünyanın gelişimi ve değişimine karşı savunmasız kalmakta ve bir zamanlar şehrin parçası olan ancak zamanla ihmal edilen alanların oluşmasına neden olmaktadır. Bu mekanlar tarihsel süreçte literatürde farklı kavramlar olarak karşımıza çıksa da bu makalede bu alanlara artakalan mekân kavramı uygun görülmüştür.

Artakalan mekân, şehrin farklı yerlerinde, farklı işlevlerle ve farklı boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu farklılaşma tarihsel süreç boyunca pek çok yazar tarafından tartışılmış ve kavramsallaştırılmıştır. Bu kavramlar tarihsel bir akışla sunulmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Artakalan Mekân Kavramı Üzerine Oluşturulan Kavramların Değişresi (Erken vd., 2023)

Kavram	Yazar	Yıl
Artakalan Mekân	Anonim	1951
Ara Mekân	Aldo van Eyck	1961
Planlama Sonrası	Leslie Ginsburg	1973
Artakalan Mekân		
Atık Araziler	Raymond Gemmell	1977
Kentsel Boş Araziler	John Burrow	1978
Boş Mekânlar	William Whyte	1980
Geçici Otonom Bölgeler	Hakim Bey	1985
Geçici olarak Kullanılmayan, Terkedilmiş ya da Sahipsiz Alanlar	Michael Greenberg, Frank Popper, Bernadetta West	1990
Yeni İsimsiz Mekânlar	Stefano Boeri, Arturo Ianzani, Edoardo Marini	1993
Fonksiyon-dışı Kullanımlı Mekânlar	Nikos Papastergiad	1996
Hiç Kimsenin Alanı	Sze Tsung Leong	1998
	Daniel Winterbottom	2000
Artık Mekân	Erick Villagomez	2010
	M.H. Khalil, D. Mohamed Eissa	2013

Tablo 1. Artakalan Mekân Kavramı Üzerine Oluşturulan Kavramların Deşifresi (Erken vd., 2023)
(devamı)

Kavram	Yazar	Yıl
Anonim Mekânlar	Larry Ford	2000
Atık Mekân	Rem Koolhaas	2001
Post-it Kentler	Giovanni La Varra	2001
Belirsizliğin Mekânları	Kenny Cupers, Markus Miessen	2002
Artık Mekân	Ela Alanyalı Aral	2003
Belirsizliğin Mekânları	Jacqueline Groth, Eric Corjin	2005
Gevşek Mekân	Karen A. Franck, Quentin Stevens	2006
Ucu Açık Mekânlar	Nisha A. Fernando	2006
Gevşek Mekân	Ken Worpole, Katharine Knox	2007
Ara Yerler	Stephane Tonnelat	2008
Boş Mekânlar	Anna-Liisa Unt, Penny Travlou, Simon Bell	2014

Bu alanların oluşum nedenlerini sadece plansız gelişmenin ürünü olarak görmek, kentsel araştırmalarda yaygın olarak yer almasına rağmen eksik ve yanlış bir bilgidir (Hızlı Erkılıç, 2019, s.37). Planlanan ve tasarlanan bir mekân, kendisine ait olmayan ve benzeri olmayan başka bir mekânın oluşmasına neden olabilmektedir. Kentsel mekânların organizasyonundaki bu ikili durumu gösteren örneklerden biri de şehre işlevsel açıdan fayda sağlayacak bir viyadük veya köprü yapılması ve ardından planlamadan kalan köprü altı mekânın 'varlığını köprüye borçlu olduğu' oluşumudur ve bu mekân çoğu kullanıcı tarafından ihmal edilen, gereksiz ve tekinsiz görülmektedir (URL-1).

Tablo 1'e göre literatürdeki ilk tanımlardan biri olan **artakalan mekân** kavramı, Architectural Review dergisinin 1951 tarihli sayısında modernizmin bir sorunu olarak gösterilmiştir. Leslie Ginsburg konut yerleşimlerini eleştirirken, kullanılmayan açık alanların çokluğuna dikkat çekmek için **planlamadan artakalan alanlar** terimini kullanmıştır (Ginsburg, 1973, s.263-265). 20. Yüzyılın sonlarında yaşanan krizinden kaynaklanan ekonomik kriz nedeniyle özellikle metropollerde terk edilmiş ve kullanılmayan mekânların varlığı çoğalmıştır. Moor'a göre, 1980'lerin ortalarında bu alanların en çarpıcı ortak özelliği, endüstriyel eylemlerden sonra oluşan **atık araziler** olmalarıydı (Gemmell, 1977, s.59). Whyte, 1960'lı yıllarda New York'ta müteahhitlerin meydan oluşturmalarına karşılık kazandıkları fazladan kat ekleme hakları nedeniyle şehirlerde artan boş mekânlarda çok az insanın varlığına dikkat çekmiş ve bu alanları kasvetli ve sıkıcı olarak tanımlamıştır (Hızlı Erkılıç, 2019, s.51). **Boş mekân** terimi, özellikle İngiliz mimarisinde kentteki boş mekânları tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Kentin unutulmuş ya da bilinçli olarak dışlanan kısımlarına kentlinin herhangi bir baskı olmaksızın müdahale etmeleri, Hâkim Bey'in **geçici otonom bölgelerine** yerinde bir örnektir (Bey, 1985, s.88). Kent içinde tekrar gözden geçirilmesi gereken ve birçok yönüyle kenti olumsuz etkileyen bir diğer kavram **geçici olarak kullanılmayan, terkedilmiş ya da sahipsiz alanlardır** (Hızlı Erkılıç, 2019, s.54). Boeri'nin **yeni isimsiz**

mekânlar kavramı, kent içinde herhangi bir uyumun aranmadığı alanlardır (Boeri, 1993, s.597). Papastergiadis'in **fonksiyon-dışı mekânlar** kavramı belirli kalıpların dışına çıkan ve kendiliğinden oluşan alanları tanımlamaktadır (Papastergiadis, 2010, s.9-19). Artakalan mekânlar, korku, belirsizlik sebebiyle bir otoriteye ait olmazsa **hiç kimsenin alanları** olabileceği gibi, birtakım geçici eylemlere ve dönüştürülmesinde birçok potansiyele sahip mekânlar olabilmektedir. Larry Ford, **anonim mekânların** kent içinde işleyişi sekteye uğratan ve kentlinin etkileşimini azaltan mekânlar olarak tanımlamıştır (Ford, 2000, s. 55-57). Modernleşmenin etkisiyle oluşan, kenti sıradan ve tekdüze mekânlara maruz bırakan **atık mekânlar**, Koolhaas'ın deyimiyle kapitalizmin şekillendirdiği mekânlardır (Koolhaas, 2001, s.180). Geçici kullanımlar ile kent içinde süresizleşen mekânlar olan **post-it mekânlar** (La Varra, 2000, s.426-431), kamusal alanlara alternatif olarak geçicilik ve uyum sağlama potansiyeli ile diğer kamusal alanlardan farklılaşmaktadır. Alanyalı, Ankara kentinde, **artık mekânları** oluşma nedenleri ve kullanım niteliklerine göre incelemiş; bu alanları inşa edilemeyen alanlar, ara mekânlar, terk edilmiş alanlar, ihmal edilmiş alanlar olarak nitelendirmiştir (Alanyalı, 2003, s.56). Önceden belirlenmemiş etkinliklere ve davranışlara izin veren **gevşek mekânlar**, artakalan mekânlardaki mekânsal kurguyu yeniden yorumlamaya olanak sağlar (Franck & Stevens, 2006, s.15).

Tablo 1'de elde edilen ve sonrasında açıklanan kavramları; tarihsel gelişimlerine ve kullanım alanlarına uygun olarak belirli mimari dönemlere göre kategorize etmek anlaşılabilirlik açısından gerekli görülmüştür. Mimarlığın tarihinde etkili olan dönemler; modern, post modern ve günümüz bilgi çağı dönemleridir ve bu dönemlerin belirsiz olan sınırlarını belirleyerek kategorize etmek ve hangi dönemde nasıl bir dönüşüm etkisinde kaldığını açıklamak yerinde olacaktır. Modern dönemin başlangıcı kesin olmamakla birlikte birçok yazar ve otorite tarafından farklı yıllar kabul edilmiştir. Sınırları belirleyebilmek amacıyla 18. Yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimi başlangıç olarak alınıp, görüş birliğinde bulunulan dünyanın 1970li yılların sonlarında bilgi toplumu denilen başka bir aşamaya geçmesi konusu baz alınarak, bu yıllar modern dönemin sonu ve post modern dönemin başlangıcı sayılacaktır. Bilgi çağı genel olarak geç 20.yüzyılda teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan bir dönem olarak görüldüğü için yine sınır belirleyebilmek amacıyla da bu dönemin başlangıcı 2000 yılı varsayılacaktır.

Elde edilen kavramların kategorize edilmesinde yalnızca tarihe göre değil belirli ve kavramsal uygunluğun olduğu bir geçiş olmasına da dikkat edilmiştir (Tablo 2). Modern dönem kavramlarından post modern dönem kavramlarına geçişte yer alan post modern dönemin ilk kavramı William Whyte'ın **boş mekânlar** kavramıdır. Amerikalı kent araştırmacısı, gazeteci William Whyte, kent içinde gökdelenlerin arasında sıkışıp kalan mekânları, düzenli kullanılmayan ve unutulmuş meydan ve park alanlarını, sekteye uğrayan kaldırımları, kendi içinde çevresinden kopuk oluşan kapalı alanları eleştiren dönemin araştırmacılarına benzer bir eleştiri ile ofis binalarının önünde oluşturulan meydanları ele almıştır. Whyte, 1960lı yıllarda New York'ta müteahhitlerin meydan oluşturma karşılığında kazandıkları fazladan kat ekleme hakları nedeniyle şehirlerde artan boş mekânlarda çok az insanın varlığına dikkat çekmiş ve bu alanları kasvetli ve sıkıcı olarak tanımlamıştır. Whyte, gözlemlerinin sonucunu 'The Social Life of Small Urban Spaces' adlı kitabında incelemiş olup, kitapta nitelikli ve kullanılabilir mekân üretimine dair bilgiler vermektedir. Whyte, 1958 yılında inşa edilen Seagram Binasının önünde bulunan büyük meydan alanını ve bu meydanda oluşan kentli aktivitelerini incelemiştir (Şekil 1). Bu alanların, kullanıcıya ne denli bir yarar sağladığını ya da yarar sağlamayan yönlerinin neler olduğunu incelemiştir (Whyte, 1980, s.137). Meydanda belirli alanların bireylerin etkileşimde bulunabildiği ve izleme fırsatı sunduğu için diğer alanlardan daha çok kullanıldığını saptayan Whyte, geriye kalan alanın bireylerin yalnızca geçiş amaçlı kullandığını gözlemlemiştir (Whyte, 1980, s.137) (Şekil 2). Whyte

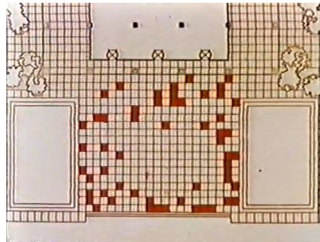
Seagram binasının meydan kullanımı üzerine çektiği eleştiri filminde modern dönemin getirdiği mekân sorunlarına dikkat çekmiştir. Bu nedenle post modern dönemin ilk kavramı olarak kategorize edilmiştir.

Tablo 2. Artakalan Mekân Kavramlarının Dönemlere Göre Dağılımı
(Erken vd., 2023)

Modern Dönem (18. yy-1979)	Post Modern Dönem (1980-1999)	Bilgi Çağı (2000-...)
Artakalan Mekân	Boş Mekânlar	Artık Mekân
Ara Mekân	Geçici Otonom Bölgeler	Anonim Mekânlar
Planlama Sonrası Artakalan Mekân	Geçici olarak Kullanılmayan, Terkedilmiş ya da Sahipsiz Alanlar	Atık Mekân
Atık Araziler	Yeni İsimsiz Mekânlar	Post-it Kentler
Kentsel Boş Araziler	Fonksiyon-dışı Kullanımlı Mekânlar	Belirsizliğin Mekânları
	Hiç Kimsenin Alanı	Artık Mekân
		Gevşek Mekân
		Ara Yerler
		Boş Mekânlar

Şekil 1. Seagram Binası (URL-2)

Şekil 2. William Whyte'in Seagram Binası meydan kullanımı için yaptığı diyagram (URL-3)

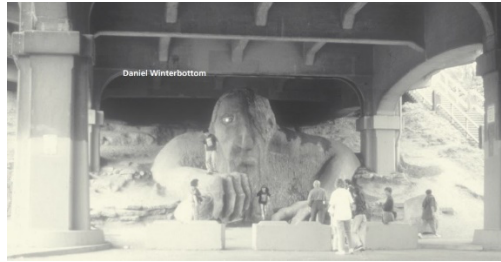
Post modern dönemden bilgi çağına geçişte yer alan ilk kavram olan **artık mekân** kavramı ilk kez 2000 yılında Daniel Winterbottom tarafından kullanılmıştır (Winterbottom, 2000, s.40-47). Kentlerde geçmiş planlama anlayışlarından artakalan mekânları, modern ve endüstri dönemleri sonrası kullanılmayan eski depoları, arazilerin ortak noktalarından yola çıkarak bir kavram üretilmiş ve bu mekânların geçici kullanımlarına dikkat çekilmiştir (Winterbottom, 2000, s.40-47), (Villagomez, 2010, s.93-108), (Khalil ve Eissa, 2013, s.105-121). Winterbottom, Amerika'nın Seattle kentinin artık mekânlarının, yoğun yapılaşma nedeniyle azalan boş ve açık alanlara alternatif olarak kullanılabileceğini belirtmiş ve bu mekânları genellikle ulaşım ağlarının oluşumu ile oluşan refüjler, kavşaklar, yaya geçitleri ve viyadüklerin altında kalan ıssız mekânlar olarak örneklendirmiştir. Winterbottom, artık mekânların kenti uğrattığı süreksizliğin giderilmesi için yeniden ele ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Kentte kentlinin vakit geçirdiği alanların azalması ile iletişim mekânlarının azalmasına dikkat çeken ve bu alanların varlığının önemini anlık fırsatlar sunan mekânlar olarak vurgulayan Winterbottom, artık mekân kavramını biçim, kullanım şekli ve konum parametrelerini kullanarak üç çeşitte kategorize etmiştir. Bu alanlar, yok-mekânlar, geçici olarak kullanılmayan çift kullanımlı mekânlar ve programlanmamış artakalan mekânlardır (Şekil 3-4-5).

Şekil 3. Yok-mekânlar (URL-4)

Şekil 4. Geçici olarak kullanılmayan çift kullanımlı mekânlar (URL-4)

Şekil 5. Programlanmamış artakalan mekânlar (URL-4)

3. Artakalan Mekânların Kent İçindeki Kullanımının Dönüşümü

Kentsel planlamada üretilen her ürün, kullanıldığı alana farklı nitelikler getirir. Bu nitelikler kent için olumlu ya da olumsuz olarak algılanabilir. Örneğin ulaşımı iyileştirmek için yapılan bir köprü, altında kendiliğinden oluşan köprü altı alanıyla şehre tekinsiz ve tanımsız bir alan eklenmiş gibi algılanacaktır. Bir başka örnek ise ömrünü tamamlamış bir binanın yıkılmak zorunda kalması, yanındaki binalar arasında anlamsız bir boşluk oluşmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde mevcut yapıların yenilenmesinde de işlevsel

değişikliklere bağlı olarak boşluklar ortaya çıkabilmekte ve bunlar anlamsız ve tanımsız hale gelebilmektedir. Metropollerde boş arazilerin değerinin artması ve yüksek rant sağlamak amacıyla yapılan kent planlamaları sonunda hemen hemen her yeri kaplayan yapılar oluştu. Arazinin bu kadar değerli olduğu bir ortamda kentsel planlama ve kayıpların en aza indirilmesi önem kazanmaktadır. Ancak bu kadar sıkı bir planlama, mimari çizimlerle oluşturulan planlamadan artakalan boş alanları ve kullanılmayan, tanımsız alanları da beraberinde getirecektir. Planlamadan artakalan tüm kentsel mekânlar, kentte günlük yaşamın her anında karşılaşılabileceğimiz mekânlardır. Kullanılmayan apartman bahçeleri, çöplük olarak kullanılan boş parseller, plajlara erişimi engelleyen kullanımlar, geniş alanlara yayılan park alanları, otomobil kullanımının yaygınlaşması nedeniyle geniş alanları kaplayan otoyollar, işgal edilen yaya kaldırımları, çöplük, viyadük veya köprü altı vb. alanlara dönüşmüştür. Bu alanlar planlamadan kalan alanlar olarak değerlendirilebilir. Belirli otoritelerin dayatması sonucunda oluşturulan kentsel mekânlar çoğu zaman işlevleri dışında da kullanılabilmektedir. Örneğin kentte oluşturulan bir meydan, belirli günlerde toplanma ve etkinlik alanı olabiliyorken, geri kalan zamanlarda yalnızca geçiş amaçlı kullanılan bir alan oluyor, geçiş için kullanılan bölümler dışındaki alanlar ise âtıl hale geliyor. Tanımsız ve sahipsiz bırakılan herhangi bir alan, kentin bütünleşmesine engel olacağı gibi, boş halinden daha tanımsız bir işlevselleşmeyle de karşı karşıya kalabilir. Dolayısıyla bu alanların incelenip belirli kriterlere göre sınıflandırılması gerekecek ve uygun çözümlerin üretilmesi gerekecektir. Çünkü mekân artık geçmişte olduğu gibi sadece bir boşluğun kapatılmasıyla oluşan ilkel bir form olmaktan çıkmış, toplum üyelerinin taleplerini karşılayan, yeni istek ve arzulara yön veren, kent algısının bütünleşik bir hal aldığı bir unsur haline gelmiştir.

Kentlerde belirlenmiş kuralların dışına çıkan ve kentin değerini arttıran uygulamalar, günümüzde kalıcılık ve kalıpların ötesinde geçicilik üzerine kurulmuş değişimleri desteklemektedir. Böylece kentte kentlinin kendi eylemlerini üretebildiği ve yaratıcılığını geliştirdiği işlev tanımlanmamış mekânların potansiyeli değer kazanmıştır. Kent içinde planlama sonrası artakalan mekânların potansiyeli, boşluğun nerede olduğuna, büyüklüğüne ve biçimine göre değişiklik gösterebilmektedir. Değişmeyen tek şey bu potansiyelin çok değişkenli olmasıdır. Bireylerin kentsel mekânlara katılımlarına izin verilirse kentin ihtiyaç duyduğu işlevler ve biçimler ortaya çıkacaktır. Artakalan mekânların potansiyelinden bahseden Dibazar, bunu günümüz kentli yaşamını belirlenmiş kalıplar içine yerleştirme isteğine karşı duran bir eylem olarak tanımlamaktadır (Dibazar, 2011, s.101-117).

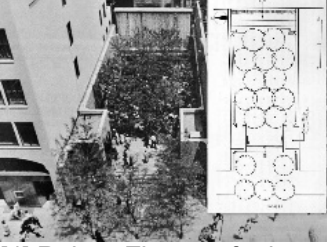
Modern dönemde kente yeniden kazandırılan artakalan mekânların, günümüzün bilgi çağında uygulanan geçici çözümlerin amacı, kamusal alanların kente yeniden kazandırılması ve kentteki sürekliliğin sağlanmasıdır. Artakalan mekânların dönüşüp kente yeniden kazandırıldığı süreçlerde, kentlinin zamanını geçirdiği, sahip olduğu ve dolayısıyla kendine ait kıldığı örnekler üzerinden günlük yaşamın ne kadar etkili olduğunu görüyoruz. Burada amaç, stratejik ya da taktiksel olarak geliştirilen uygulamalarla tanımlanmamış kentsel açık alanların potansiyelini somut olarak ortaya çıkarmaktır. Geçicilik, mekânda anlık deneyimler ve dönüşümler yaratmaya olanak sağlar. Pek çok farklı kullanım olanağı yaratan yöntem, klasik mimari uygulamasından farklı olarak yukarıdan aşağıya bir tasarım oluşturmamaktadır. Kentli bireylerin ihtiyaçlarına göre katılımcı kullanım sağlamaktadır.

Önceki bölümlerde açıklandığı gibi elde edilen kavramlar literatürdeki tarihsel akışa göre sınıflandırılmış ve her bir döneme ait artakalan mekânın dönüşümüne ait dörder örnek Tablo 3'te verilmiştir. Bu örnekler tarihsel sınıflandırmada ait olduğu döneme vurgu yapan ve artakalan mekânların dinamik dönüşümünü en iyi yansıttığı düşünülen örneklerdir. Her bir örneğin açıklaması sonraki bölümlerde aktarılmıştır.

Tablo 3. Artakalan Mekânların Dönemlere Göre Dönüşüm Örnekleri (Erken vd., 2023)

Modern Dönem Kavramları (18. yy.-1979)	Post Modern Dönem Kavramları (1980-1999)	Bilgi Çağı Kavramları (2000-...)
• Artakalan Mekân • Ara Mekân • Planlama Sonrası Artakalan Mekân • Atık Araziler • Kentsel Boş Araziler	• Boş Mekânlar • Geçici Otonom Bölgeler • Geçici Olarak Kullanılmayan, Terk Edilmiş ya da Sahipsiz Alanlar • Yeni İsimsiz Mekânlar • Fonksiyon-dışı Kullanımlı Mekânlar • Hiç Kimsenin Alanı	• Artık Mekân • Anonim Mekanlar • Atık Mekân • Post-it Kentler • Belirsizliğin Mekanları • Artık Mekân • Gevşek Mekân • Ara Yerler • Boş Mekânlar
Modern Dönem Örnekleri	Post Modern Dönem Örnekleri	Bilgi Çağı Örnekleri
 [1] City Beautiful Movement [2] Buskenblaserstraat, Amsterdam – Aldo van Eyck [3] Labyrinth with stairs, New Babylon	 [5] Southbank Sanat Merkezi ve artakalan mekânı [6] Stephen Willats'ın 'Pat Purdy ve Balici Kampı' fotografik çalışması [7] Riis Park Plaza macera oyun alanları	 [9] Space Buster Projesi – Raumlabor Mimar Grubu [10] Cineroleum, Londra, Assemble [11] Marsupial Köprüsü Yayalar İçin Mola Mekânları

Tablo 3. Artakalan Mekânların Dönemlere Göre Dönüşüm Örnekleri (Erken vd., 2023) (devamı)

Modern Dönem Örnekleri	Post Modern Dönem Örnekleri	Bilgi Çağı Örnekleri
 [4] Robert Zion tarafından cep parkına dönüştürülen binalar arasında artakalan mekân	 [8] City Mine(d) grubunun artakalan mekânlarda düzenledikleri Plein OPENair etkinlikleri	 [12] Fernando Abellanas'ın köprü altındaki stüdyosu

3.1 Modern Dönem Artakalan Mekân Dönüşüm Örnekleri

Modern dönemde artakalan mekânların dönüştürülmesine ilk örnek City Beautiful hareketi, mimarlar, peyzaj mimarları ve reformcular tarafından yönetilen, 1893 yılında başlayan Amerikan şehir planlama hareketidir (Şekil 6). Organize kapsamlı kentsel planlama fikri, Amerika Birleşik Devletleri'nde tasarımın sosyal sorunlardan ayrılmayacağını ve sivil gururu ve katılımı teşvik etmesi gerektiğini iddia eden City Beautiful hareketinden doğdu. City Beautiful hareketi, ABD tarihinde ülkenin kentsel nüfusunun kırsal nüfusunu ilk kez aşmaya başladığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Şehir sakinlerinin çoğu şehirlerin çirkin, kalabalık, kirli ve güvensiz olduğunu algılamaktaydı. Şehirler büyüdükçe kamusal alan gasp ediliyordu. Artan trafik sıkışıklığıyla birlikte şehir sakinleri, daha önce hiç olmadığı kadar rekreasyon için açık alanlara ihtiyaç duydu. Bir kentte olması gerektiği düşünülen ama olmayan tüm uygulamaların işlendiği harekette, kentte nelerin olması gerektiğini ve nelerin arzulandığını betimleyen bir görsel sunmuştur (URL-6).

Şekil 6. City Beautiful movement. Yalzadeh, I., Blumberg, N. (2019). Encyclopedia Britannica (URL-5)

Modern dönem artakalan mekânların dönüşümlerine bir diğer örnek Aldo van Eyck'in Amsterdam'da 1955 yılında tasarladığı oyun alanı projesidir (Şekil 7). Aldo van Eyck'in tasarladığı oyun alanı, iki bina arasında bırakılmış bir artakalan mekândır. Projenin sıradan oyun alanlarından farkı bilindik oyun mekânlarında bulunan donatıların bulunmamasıdır (Hızlı Erkiliç, 2019, s.84). Bu durum oyun alanını kullanan çocukların

kendi deneyimleri ile mekânı yeniden tanımlamasını sağlamaktadır. Böylece kentin içinde kalmış artakalan mekânın kentlinin deneyimleri ile dönüşmesi, bundan sonra uygulanacak geçici çözümlere de yol açmıştır.

Şekil 7. Buskenblaserstraat, Amsterdam – Aldo van Eyck (URL-6)

Modern dönem artakalan mekân dönüşümlerine bir diğer örnek ise Constant Nieuwenhuys'un sitüasyonistlerden (situationists) 1960'ta ayrıldıktan sonra tasarladığı Yeni Babil projesidir (Şekil 8-9). Proje, merkezci şehir planlama uygulamalarını geliştirmek için tasarlanmıştır. Constant (1969), bu proje için şu açıklamayı yapmıştır; "...bir çatı altında, hareketli elemanların yardımıyla, paylaşılan bir mesken inşa edilecek; geçici, sürekli biçim değiştiren bir yaşama alanı, gezginler için gezegen ölçeğinde bir kamp" tır. Yeni Babil Projesi (URL-9). Heynen, Yeni Babil Projesinin atık araziler kavramına bir çözüm olabileceğinden bahseder. Heynen'in açıklamasına göre; "Bu bakımdan Yeni Babil, ütopyaya somut bir biçim vermenin ve şiiri gerçekliğin tek bileşeni yapmanın olanaksızlığına dair çarpıcı bir kanıt: Yeni Babil'de 'ikamet edilemez'" (Heynen, 1999, s.159).

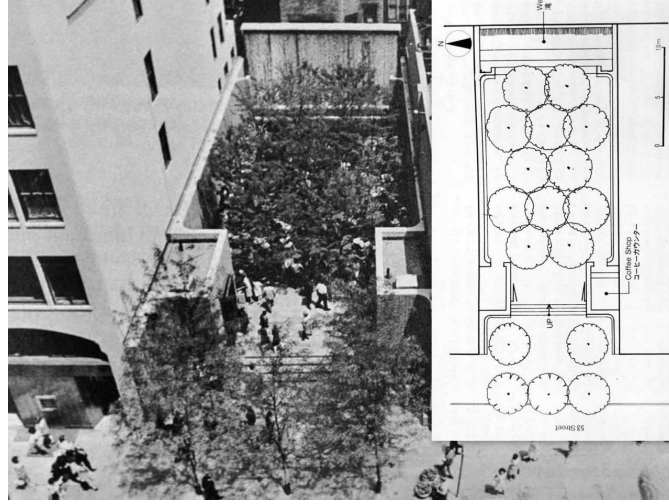

Şekil 8. Labyrinth with stairs, New Babylon, 1960 (URL-7)

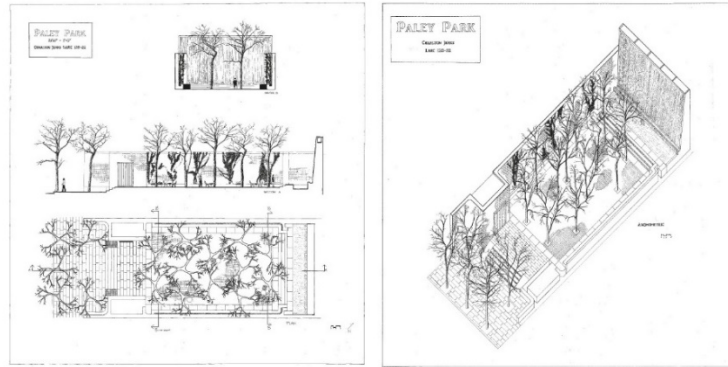

Şekil 9. Ode à l'Odéon, New Babylon, 1969. Constant'ın tekil silüetleri (URL-8)

Modern dönem için son örnek ise Robert Zion tarafından tasarlanan cep parkı (Paley Park) projesidir. Konut birimlerinin planlanması ve yerleşiminden artakalan mekânların değerlendirilmesine ve yeniden kente kazandırılmasına yönelik bir projedir. Özellikle 2.Dünya Savaşı sonrasında kentlerde birçok planlamacı ve mimar, artakalan mekânların kente geri kazandırılması ve kent sürekliliğinin sağlanması amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bu konuda en çok uygulanan örneklerden biri Amerika’da zemin düzenlemesi ile yaratılan ve boyutu nispeten küçük olan artakalan mekânlarda uygulanan cep parkları ve yeşil alanlardır. (Şekil 10-11) (Curl ve Wilson, 2015, s.487).

Şekil 10. Robert Zion tarafından cep parkına dönüştürülen binalar arasında artakalan mekân (URL-9)

Şekil 11. Robert Zion tarafından cep parkına dönüştürülen binalar arasında artakalan mekâna yapılan dönüşüm projesi (URL-9)

3.2. Post Modern Dönem Artakalan Mekân Dönüşüm Örnekleri

Post modernizm, modernizmin uyguladığı baskıcı ve bağlamdan uzak yaklaşımların kentliyi kentten uzaklaştırdığını savunarak modernizmin kurduğu genel politikalara karşı çıkar. Post modernizm, kenti olasılıkların ve deneyimlerin mekânı olarak görmektedir. Kentliyi baskı altına aldığı gerekçesiyle modernizmi eleştirir. Modernizm uygulamalarını, sonraki nesillere bırakılacak olan kenti bütünsellikten uzaklaştıracakları öngörüsüyle reddetmektedir.

Post modern dönem örneklerinin ilki Londra’da 1967’te inşa edilen Southbank Sanat Merkezi’nin ön tarafında bulunan meydanda, binayı tasarlayan mimarlar tarafından

özellikle boş bırakılan ortak alan mekândır. Bu alan belirli bir zaman sonra alanı kullanan kentli tarafından geçici çözümlere sahne olmuştur (Şekil 12).

Şekil 12. Southbank Sanat Merkezi ve ortak alan mekânı (URL-10)

Yapının tasarımcıları bu alanda farklı büyüklüklerde eğimler oluşturarak beton bir peyzaj inşa etmiştir. Boş bırakıldığı ve işlevi belirlenmediği sürece kentli tarafından işlevlendirileceği ve deneyimleneceği düşüncesiyle özellikle boş bırakılan alan, 1980lerde en çok kaykaycılar tarafından kullanılmıştır (Borden, 1998, s.132) (Şekil 13).

Şekil 13. Southbank Sanat Merkezinin alt katını kullanan kaykaycılar (URL-11)

Post modern dönem örneklerinden bir diğeri ise Willats'ın çağdaş sanat galerisinden 1981 yılında Pat Purdy ve Balici Kampı çalışması (Şekil 14). Geçici işgal ile özel ve kamu alanları arasındaki sınırı kaldıran süreci anlatan çalışma, kentlinin gündelik yaşantısına dair bilgiler içermektedir. Londra'nın sınırında gecekonduların boşaltılmasıyla konut ihtiyacı oluşan aileleri barındırmak için inşa edilen boş bir arazideki konutlar ve yanındaki boş araziler arasındaki etkileşimi anlatmaktadır. Willats, 1980lerde ziyaret ettiği konutlardan birinde Pat Purdy isimli bir kentli ile tanışmış ve konutları, sosyal yaşantıyı ve kentlinin baskıcı planlamalardan kaçış hikayelerini dinlemiştir-(Hızlı Erkılıç, 2019, s.139) (Şekil 15).

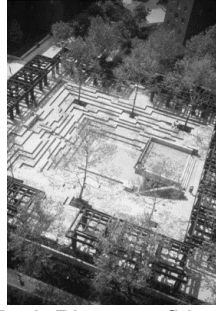

Şekil 14. Stephen Willats'ın 'Pat Purdy ve Balici Kampı' fotografik çalışması (Pat Purdy and the Glue Sniffers Camp, 1981) (URL-12)

Şekil 15. Stephen Willats'ın 'Pat Purdy ve Balici Kampı' Art Gallery of NSW (URL-13)

Post modern dönem örneklerinden bir diğeri 1985 Riis Plaza projesidir (Şekil 16). Riis Park Plaza, adlandırıldığı şekliyle kentsel mekâna çığır açıcı bir müdahaleydi. Banliyö çokluğu ile kentsel eksiklik arasındaki savaş sonrası ikilemine alternatifler, savaş sonrası şehirdeki ayrılmış mekâna alternatifler, temel ihtiyaçlar olarak oyun ve yaratıcılığı göz ardı eden şehircilik modeline alternatifler ve peyzaj mimarlığının tarihsel pratiğine alternatifler önermiştir (Alanyalı, 2003, s.91) (Şekil 17-18). Bu döneme kadar kamusal alan tasarımından çok bahçeciliğe odaklanılmıştır. Proje, Amerikan mimarlık tarihinde dönüşüm niteliğinde bir projeydi; savaş sonrası bölünmüş kentte her türlü kentli aktivitesinin mimariyi şekillendirebileceğini gösteren bir girişimdir.

Şekil 16. Riis Park Plaza amfityatrosu (URL-14)

Şekil 17. Riis Park Plaza macera oyun alanları (URL-14)

Şekil 18. Riis Park Plaza macera oyun alanları (URL-14)

Post modern dönem örneklerinden bir diğeri PleinOPENair, City Mine(d) ile Nova'nın (yerel bir alternatif sinema platformu) 1997 yılında iş birliği ile kurulan ve şehrin açık alanlarında sinema gösterimleri yapılan etkinliklerdir (Şekil 19-20). Etkinliğin yapıldığı alanların ortak özelliği kentte artakalmış ve âtil duruma getirilmiş alanların kullanılmasıdır. Farklı disiplinlerden birçok kişinin oluşturduğu City Mine(d) grubu, birçok farklı disiplinden uzmanlardan oluşan bir topluluktur. Kentin kullanılmayan ve artakalan mekânlarını kentlinin deneyimleyebileceği ve farklı aktivitelerde bulunabileceği bir duruma getirmeyi amaçlayan grup, kentin sürekliliğini ve bütüncül halini geliştirerek yeni kamusal alanlar yaratmayı amaçlamıştır.

Şekil 19. City Mine(d) grubunun artakalan mekânlarda düzenledikleri Plein OPENair etkinlikleri (URL-15)

Şekil 20. City Mine(d) grubunun artakalan mekânlarda düzenledikleri Plein OPENair etkinlikleri (URL-16)

3.3. Bilgi Çağı Dönemi Artakalan Mekân Dönüşüm Örnekleri

Bilgi çağı örneklerinden ilki Raumlabor mimar grubunun 2008 yılında New York'ta gerçekleştirdiği Space Buster projesi (Şekil 21). Grup projeyi kentteki boş ve kullanılmayan mekânları geçici eylemlerle kentliyi de bu eyleme dahil ederek tasarlamıştır. Raumlabor grubu Almanya'da Berlin duvarı yıkıldıktan sonra şehrin hızla büyümesiyle ve planlama eksikliğinin artmasıyla oluşmuştur. Grup, katı politikalarla ve düzensiz ve plansız büyüyen kentte artakalan mekânlarda geçici projeler üreterek dönemin planlama bakış açısına eleştirel gözle bakar. Grubun amacı uzun süreli ve katı disiplinli projeler yapmaktansa geçici çözümler ve eylemler ile kentliyi tekrar kente dahil etmektir. Bir mekân kentin içinde var olmasına rağmen kültür olarak kente dahil olamıyorsa orada bir süreklilik sorunu açığa çıkar. İşte tam burada Raumlabor grubu bu mekânlar için kalıcı çözüm üretilene kadar geçicilik pratiğini kullanır ve bu mekânın önemine dikkat çeker. Geçici çözümler üretilse de grubun vizyonu kentsel sürekliliğin

bozulmasını önlenmesi için geniş vadede kente yatırımlar yapmaktır. Space Buster projesinde kamusal alanın kolektif kullanımını sağlamak temel amaç olup, meydana yerleştirilen balon yarı kapalı alan olarak kentlinin kullanımına açılmaktadır (Şekil 22).

Şekil 21. Space Buster Projesi – Raumlabor Mimar Grubu (URL-17)

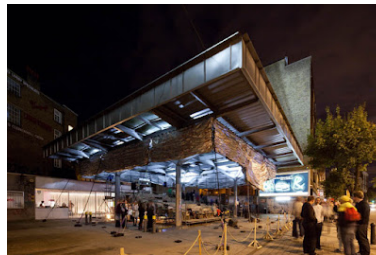

Şekil 22. Space Buster Projesi – Raumlabor Mimar Grubu (URL-17)

Bilgi çağına diğer bir örnek, Londra'daki âtil duruma gelmiş kullanılmayan benzin istasyonlarının kamusal alan olarak kullanılarak sinema salonuna dönüştürülmesi projesidir. Projenin ismi Cineroleum'dur ve yaklaşık dört bin benzin istasyonunun dönüştürülmesiyle büyük yankı getirmiştir (Şekil 23). Sinema olarak dönüştürülen mekânda, bir sinemanın oluşması için gerekli donatılar geri dönüştürülmüş ya da bağışlanmış malzemelerden üretilmiştir (Hızlı Erkiç, Ciravoğlu, 2022, s.2). Assemble adlı bir hayır kuruluşu tarafından üretilen proje, sokaktan basit bir perde ile ayrılmış olup kentlinin göz hizasında olması ve dışarıdan da deneyimlenebilen bir etkinlik alanı olmasıyla kent içindeki artakalan mekânlara bakış açısında farklılık yaratmayı amaçlamıştır (Şekil 24).

Şekil 23. Cineroleum, Londra, Assemble (URL-18)

Şekil 24. Cineroleum, Londra, Assemble. (URL-18)

Bilgi çağına bir diğer örneği ise Amerika'da bulunan Marsupial Köprüsü'nde tasarlanan geçici aktivitelerin yapıldığı kent meydanı. Köprü 1900lerin başında artan otomobil kullanımı sebebiyle terk edilmiştir. Köprüde, kentin değişmesiyle ihtiyaçlara cevap verecek bir sistem üretilip, yaya ve bisiklet kullanımına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir (Şekil 25). Yeni düzenlemeler ile köprü, viyadüğün altındaki kullanılmayan artakalan mekânı kente yeniden kazandırmak için, alternatif ulaşım biçimlerini teşvik eden bir yaklaşım sergilenmiştir. Bunun yanında, köprü'nün altında oluşan zemindeki artakalan mekân ise film festivalleri, yat yarışları, çeşitli görsel gösterilerin yapıldığı bir alan haline getirilmiştir (Hızlı Erkilic, Ciravoğlu, 2022, s.3) (Şekil 26). Alışılmış köprü altlarından farklı olarak bu köprüde kentsel donatılar eklenerek hem geçiş hem de mola mekânı olarak kente geri kazandırılmıştır (Şekil 27). Kentlinin kullanımına teşvik etmek için tasarlanmış alanda, eklenen donatılar aydınlatılarak daha güvenli bir kentsel mekân yaratılmak amaçlanmıştır.

Şekil 25. Marsupial Köprüsü (URL-19)

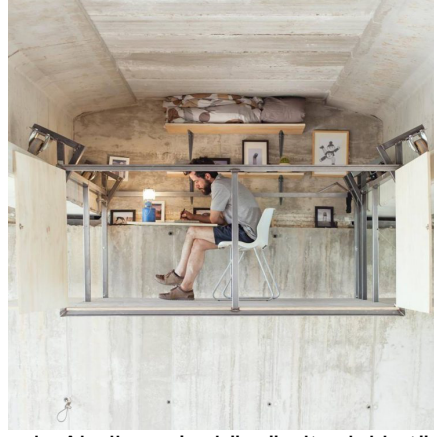
Şekil 26. Marsupial Köprüsü Kent Meydanındaki Geçici Aktiviteler (URL-19)

Şekil 27. Marsupial Köprüsü Yayalar İçin Mola Mekânları (URL-19)

Bilgi çağı'nın son örneği diğer örneklerden kullanım kitlesi bakımında farklı olan, Fernando Abellanas'ın bir köprü altında uyguladığı kişisel stüdyo projesi (Şekil 28). Tasarımcı, İspanya'da son dönemlerde oluşan kamusal alan sorununa karşılık olarak bir köprü'nün altında bulunan boş mekânı değerlendirerek kendisine ait bir çalışma stüdyosu tasarlamıştır (Şekil 29). Köprü altlarının ıssız ve unutulmuş mekânlar olmasına karşılık bu duruma kendi tasarımıyla cevap üreten Abellanas hem kentten tamamiyle kopmamak hem de kentin içinde kendisine ait özel bir alan yaratma amacıyla ürettiği projede, bu türdeki mekânların kullanımının kente kazandırılması açısından değerlendirmeye değer alanlar olduğunu belirtmiştir (URL-28). Köprü altlarının kentte oluşturduğu tekinsiz, güvensiz algısının aksine tasarımcı bu alanların yalnızlık ortamı sağlayabildiği için huzuru da sağladığını öne sürmektedir. Kentin bu denli ihmal edilen ve unutilan yerlerini kalabalıktan izole olmak amacıyla kullanan tasarımcı, yarattığı kişisel stüdyosunun yerini paylaşmamaktadır. İzinsiz olarak ve gizli bir şekilde yaptığı projede Abellanas, bu alanın

başkaları tarafından fark edilmesi, yetkililerin alanı kapatması ihtimaline karşılık bu durum fark edilene kadar kullanmaya devam etmeyi amaçlamaktadır (URL-28).

Şekil 28. Fernando Abellanas'ın köprü altındaki stüdyosu (URL-20)

Şekil 29. Fernando Abellanas'ın köprü altındaki stüdyosu (URL-20)

4. Değerlendirme ve Sonuç

Kentlerin planlanmasında birçok faktör etkili olurken, kentlerin değişimlerine ve dönüşümlerine etki eden faktörler dönemsel olarak farklılaşmaktadır. İnsanın vaktini en çok harcadığı kentsel alanların kullanımı modern dönem, post modern dönem ve teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan bilgi çağı döneminde farklılaşmıştır. Modern dönem planlama anlayışı ile açığa çıkan artakalan mekânlar ve bu alanların kente tekrar kazandırılması ile ilgili yapılan dönüşümler, post modern dönem ve bilgi çağında yine farklı ihtiyaçlar ve fikirler doğrultusunda değişmiştir.

Modern dönemde planlanmış kentler incelendiği zaman, mekânların kapitalizmin etkisinde yeniden şekillendirildiği görülmektedir. Modernist anlayışın kente bakışı yalnızca işlev üzerine olmuş ve modern akımı benimseyen otoriteler kenti kendi fikirleri doğrultusunda, ihtiyaçlarına göre değiştirebilecekleri bir mekân olarak görmüşlerdir. Bu dönemde modern kent planlama anlayışının temel ilkelerini açıkça ortaya koyan (CIAM) Uluslararası Modern Mimarlar Kongresi toplanarak 1933 tarihli Atina Bildirgesi'ni kabul etmişti. Modern kent planlama anlayışında; kentlerin düzenlenmesinde bir tek düzelik, homojenlik, ilkelere bağlılık egemendir (Karakurt, 2006, s.12). Her yapının insana yararı olmasının zorunluluğu vardır ve bu zorunluluğu en etkin bir biçimde gerçekleştirecek yapı malzemeleri ve inşaat teknikleri kullanılmalıdır (Şaylan, 2002, s.120). Modern mimarının kente bakış açısı, insanlar için yaşanabilir kentler yerine, işlevlerine göre şekillenmiş kent oluşturmaktı. Post modern anlayışın modern anlayışa olan eleştirilerinin arkasında kentte ortaya çıkan kimlik kaybı yaşayan çevrelerin varlığıdır (Karakurt, 2006, s.15).

Bazı otoritelere göre postmodernizm, modernizmden kesin bir kopuşu ifade etmekteyken bazı otoriteler ise; modernizm ile postmodernizm arasında farklılıktan bahsetmek yerine birbirleri arasında bir süreklilik olduğunu kabul etmektedirler. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kent planlamasında yaşanan dönüşümler, mekân algısında ve mekânın biçimlenmesinde de etkili olmuştur. Charkles Jencks'in başlattığı kabul edilen, post modern bakış açısıyla tasarlama düşüncesi ile kentleri tekdüze hale getirme anlayışı ortadan kalkmaya başlamıştır. Zengel'in anlatımına göre post modernizm ile birlikte kenti parçalara ayıran ve bunları farklı mimari üsluplarla tasarlayarak bir kolaj bütününü haline getiren bir anlayış başlamıştır (Zengel, 2002, s.90-97). Modernizmin baskıcı ve tekdüze uygulamalarına karşı çıkan post modernizm, özgür tasarım ve her şeyin mümkün olabileceği bir tavır ile tasarlamıştır (Karakurt, 2006, s.18). Postmodernizm için, kentsel mekânların kendi başına anlamı vardır ve belirli bir kalıba sokulması olanaksızdır. Özellikle 1980li yıllardan günümüze kadar uzanan süreçte post modern planlama anlayışında üretilen ürünler etkileyicidir çünkü kent bir kolaj stratejisi ile tasarlanmaya başlanmıştır (Jencks, 1987, s.252).

Günümüzde kentsel mekânın düzenlenmesinde tek başına ne modern ne de post modern kentsel mekânı dönüştürme algısı tek başına görülmektedir. Günümüze hâkim olan küreselleşme döneminde kentsel alanların yapılanması incelendiğinde, modern kent planlama anlayışı, post modern planlama anlayışı ve küreselleşmenin karşılıklı etkilerinin birlikte varlığından bahsedilebilir. Günümüzde uzun dönemler için hazırlanan 'stratejik gelişim planı' olarak adlandırılan planlarla kentler şekillenmektedir. Bunların dışında kent belirli bölgelere ayrılarak mekân düzenlemeleri gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamanın sonucu olarak, kentlerin farklı bölgelerinde farklı mekân düzenlemelerine rastlanabilir. Yine kentin belirli bölgeleri bireylerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda şekillenmektedir. Tekil isteklerle kent şekillenirken bir yandan kent aslında parçalara ayrılmaktadır ve böylece kentli de birbirinden uzaklaşmaktadır. 21. yüzyıl kentine bakıldığında ortaya çıkan kent görüntüsü merkezini yitirmiş ama ulaşımın gelişmesiyle hareketliliğin arttığı bir hale gelmiştir. Bu hareketliliğe rağmen kent birbirine yabancılaşmakta ve uzaklaşmaktadır. Kentin kamusal alanlarında bireylerin kendine ait sınırları belli belirsiz olan kapalı mekânlar ürettiği görülmektedir. İletişim çağında bir iletişimsizlik problemi yaşamaktadır. Tüm bunlar toplandığında kentin oluşumunda modernizm, postmodernizm ve küreselleşme süreçlerinin birlikte etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Modern, post modern ve küreselleşme etkisiyle değişen kentlerde planlamadan artakalan mekânların dönüşümü de dönemin planlama anlayışına göre farklılık göstermiştir. Modern dönemde kente ait olma, kentlinin hafızasında var olabilme, alternatif parçalı karşılaşma mekânları üretme yerine yalnızca alanın sınırlarına göre ve ihtiyacına uygun mekânlar üretilmiştir. Modern dönemin ilk örneği olan City Beautiful projesi, planlandığı dönemde kentin nasıl olması gerektiğine dair varsayımlar öne sürmektedir. Kenti bütün olarak ele alan proje, modern dönemin planlama anlayışına yönelik olarak kenti yine bireyden bağımsız ve bütüncül olarak ele almıştır. Yine aynı anlayışa yakın düşünceler ile üretilen Yeni Babil projesi kenti bütünü ile ele almış ve ona uygun artık mekânlara çözüm aramıştır. Modern dönemin bütüncül anlayışından farklı olarak planlanan Aldo van Eyck'in oyun alanı ve Robert Zion'un cep parkı projeleri, kentin spesifik bir alanında bulunan artakalan mekânları dönüştürme ve kente yeniden kazandırma prensibine yöneliktir.

Post modern dönemin anlayışı olan ve kabaca 'parçalara bölerek planla' anlayışı, post modern dönem örneklerinin hemen hepsinde karşımıza çıkmaktadır. Kentin planlama sonrası -modern döneme ait planlama sonrası- artakalan mekânları yapılı çevrede bilerek ya da bilmeyerek bırakılmış ya da unutulmuş alanları kente yeniden

kazandırmaya yöneliktir. Southbank Sanat merkezi ve Riis Plaza proje tam olarak modern dönem diye sınırlandırdığımız yıllar arasında inşa edildikten sonra, artakalan mekânların yıllar sonra kentlinin özgür iradeleriyle kente ait bir mekân haline getirmelerine örnektir. PleinOPENair projesi ise yine modern dönem kent planlaması sonrası artakalan mekânların kente kazandırılmasını vurgular.

Küreselleşme ile gelen bilgi çağı, bireylerin kendi alanlarını üretmesi ve o alanlarda vakit geçirmesiyle kentte karşılaşma alanlarının azalmasına toplumsal bütünleşmenin ve iletişimin sekteye uğramasına yol açmıştır. Artık kentli, kentte bireysel vakit geçirebileceği ve kendine ait olan mekânlar aramaya ve üretmeye yönelmiştir. Bu duruma en açıklayıcı örnek Fernando Abellanas'ın bir köprü altında kendine ait stüdyo oluşturma projesidir. Diğer bilgi çağı örnekleri bireysellik açısından bu projeden ayrılma da temel prensip ve bakış açısı aynıdır. Bir mekânın kentten izole edilerek belirli kişi/kişilere hizmet etmesiyle ilgilidir. Space Buster ve Cineroleum projeleri kentte âtil kalmış alanlarda uygulanan belirli bir kitleye hizmet eden ve dışarıdan farklı sınırlamalar ile ayrılan projelerdir. Marsupial köprüsünün altında kalan alanın güvensizliğine ve tekinsizliğine dikkat çekerek ışılandırılan ve banklar yerleştirilerek kent meydanı oluşturma amacı güdülen proje ise diğer projelerden etkinlik alanı bakımından ayrılmaktadır.

Modern, post modern ve bilgi çağı dönemleri kesin olmayan sınırlarla birbirinden hem ayrılmakta hem de birbiri içine geçerek kent planlamasına etki etmektedir. Planlamadan artakalan mekânların dönüşümünde ise bu dönemlerin kimi yerde etkisi olmuş kimi yerde dönemler arası geçişte birbirinden etkilenecek kente dahil olmuşlardır. Çalışmada yer bulan dönemsel mekân dönüşüm örneklerinin; artakalan mekân kavramının kentte yarattığı süreksizlik ve kentte yer bulamama sorununu bölgesel olarak çözdüğü ve bu mekânların kente dahil olabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın amaçlarından biri olan kentlinin de artakalan mekânların dönüşümüne katılarak bu alanların potansiyellerini keşfetmeleri konusunun, verilen örneklerle göz önüne serildiği düşünülmektedir. Hangi tarihsel döneme ait olursa olsun bu alanların kente kazandırılması ve bireylere özgürce geçici/ kalıcı müdahale edebildikleri potansiyel bir alan sağlamaları yönünden fark edilmeleri, planlama açısından tartışılmaları ve müdahale edilmeleri oldukça önemlidir. Artakalan mekânlar, kentte kaybedilen sürekliliğin sağlanması ve kentin kentlinin mekânı haline getirilmesi açısından sonsuz potansiyele sahip alanlardır.

Teşekkür

Bu çalışmaya fikir ve eleştirileriyle yön veren ve her adımında beni destekleyen değerli hocalarım Doç. Dr. Hasan Begeç ve Prof. Dr. Rengin Zengel'e çok teşekkür ederim.

Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya; ilgili yazar Bengisu Erken %65, Doç. Dr. Hasan Begeç %25, Prof. Dr. Rengin Zengel %10 oranında katkıda bulunduklarını beyan etmektedirler.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmanın tüm yazarları bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, Etik Kurul izni gerekmemiştir.

Kaynaklar

Alanyalı, E. A. (2003). Leftover space as a value and potentiality for the public realm in the city. [Doktora Tezi]. ODTÜ.

Bey, H. (1985). The Temporary Autonomous Zone. Poetic Terrorism.

Boeri, S., (1993). Nuovi spazi senza nome. Casabella, 57, 597-598.

Borden, I. (1998). Body Architecture: Skateboarding and the Creation of Super-Architectural Space. İçinde J. Hill (Ed.), Occupying Architecture: Between the Architect and the User. Londra: Routledge.

Curl, J. S., Willson, S. (2015). The Oxford Dictionary of Architecture. Oxford University Press.

Dibazar, (2011). Leftover space, invisibility, and everyday life: Rooftops in Iran, in C. Lindner and M. Meissner (eds.), Global Garbage: Urban imaginaries of waste, excess, and abandonment, 101-117, Routledge, London and New York, 2011.

Diana, I. A. (1993). Design versus non-design, Architecture From Without: Theoretical Framing for a critical practice, The MIT press Cambridge, Massachusetts, London, England, 1993.

Ford, L. (2000). The Space between Buildings. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.

Franck, K. A., Stevens, Q. (2007). Loose Space Possibility and Diversity in Urban Life. Routledge.

Gemmell, R. (1977). Colonization of Industrial Wasteland. Edward Arnold Ltd.

Ginsburg, L. (1973). Summing Up. Architectural Review, 154(920), 263–265.

Heynen, H. (1999). Architecture and Modernity: A Critique, MIT Press, Cambridge, 159.

Hızlı Erköliç, N. (2019). Tanımsız kentsel açık alanların okunması ve değerlendirilmesi üzerine bir yaklaşım önerisi. [Doktora Tezi]. YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Hızlı Erköliç N., Ciravoğlu, A. (2022). Kentin Geçici Sahneleri olarak Artakalan Mekanlar, Yapı Dergisi.

Jencks, C. (1987). The Language of Postmodern Architecture, Academy Editions, Londra.

Karakurt, (2006). Kentsel mekânı düzenleme önerileri: modern kent planlama anlayışı ve postmodern kent planlama anlayışı. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10-18.

Khalil, M., Eissa, D. (2013). Reclaiming Residual spaces for the public: a case study from the city of Cairo. *Proceedings of the ICCPP-2013, Colombo*, 105-121.

Koolhaas, R. (2001). Junkspace. *Obsolescence*, 100(October), 175-190.

La Varra, G. (2000). Post-It City: The Other European Public Spaces. İçinde R. Koolhaas, S. Boeri, S. Kwinter, N. Tazi, & H. U. Obist (Ed.), *Mutations*, 426–431. Barcelona: ACTAR.

Papastergiadis, N. (2010). Spatial aesthetics: Art, place and the everyday (Theory on). Amsterdam: Institute of Network Cultures, 9-19.

Şaylan, G. (2002). Postmodernizm. *İmge Kitapevi*, Ankara, 120.

Van Dijk, H. (1996). Colonizing the Void, The Landscape as an ally. İçinde Colonizing the Void: Adrian Geuze, West 8 Landscape Architects. Rotterdam: NAI Publishers, 16.

Villagomez, E. (2010). Claiming residual spaces in the heterogeneous city. İçinde *Insurgent Public Space*, 93–108. Routledge.

Whyte, W. H. (1980). The Social Life of Small Urban Spaces. Washington, DC: The Conservation Foundation, 137.

Winterbottom, D. (2000). Residual Space Re-evaluated. *Places*, 13(3), 40–47.

Zengel, R. (2002). Yeni Bin Yılda Kentsel Açık Mekânlarda Kimlik Arayışı, *Arredamento Mimarlık: Tasarım Kültür Dergisi*, 4, 90-97.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://mimarliktakuramveelestiri.wordpress.com/2014/12/10/ali-artun-13-kasim-2014-sanat-ve-mimarlik-birlikteligi-muphem-alanlar-uzerinden-bir-okuma-emre-ozdemir/> Erişim Tarihi: 01/11/2023, 18:46.

URL-2: <https://www.arkitektuel.com/seagram-binası/> Erişim Tarihi: 21/10/2023, 21:17.

URL-3: <https://tr.pinterest.com/pin/174655291770370676/> Erişim Tarihi: 10/10/2023, 20:24.

URL-4: <https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/residual-space-re-evaluated.pdf> Erişim Tarihi: 21/10/2023, 22:48.

URL-5: <https://www.britannica.com/topic/City-Beautiful-movement> Erişim Tarihi: 22/10/2023, 21:03.

URL-6: <https://www.arkitera.com/haber/tum-sehir-dev-bir-oyun-alanina-donustugunde/> Erişim Tarihi: 19/10/2023, 19:42.

URL-7: [Labyrint met trappen | Fondation Constant / Stichting Constant](#) Erişim Tarihi: 26/10/2023, 20:49.

URL-8: <https://stichtingconstant.nl/work/ode-a-lodeon> Erişim Tarihi: 26/10/2023, 21:02.

URL-9: <https://www.watercubedesign.it/paley-park/> Erişim Tarihi:27/10/2023, 20:30.

URL-10: <https://civilianglobal.com/design/brutalist-passion-love-southbank-centre-london/> Erişim Tarihi:01/11/2023, 23:41.

URL-11: <https://www.standard.co.uk/news/london/home-knits-dungarees-loons-tunes-and-boards-40-years-of-southbank-skater-heaven-8703993.html> Erişim Tarihi:01/11/2023, 22:54.

URL-12: <https://escholarship.org/content/qt26n494fw/qt26n494fw.pdf> Erişim Tarihi:02/11/2023, 19:34.

URL-13: <http://stephenwillats.com/work/pat-purdy-and-glue-sniffers-camp/> Erişim Tarihi:02/11/2023, 19:12.

URL-14: https://static1.squarespace.com/static/547f646ae4b0787f2c6e9853/t/59cd64a26f4ca3893ea53fa8/1506632868334/Brown_w+TOC.pdf Erişim Tarihi:22/10/2023, 20:17.

URL-15: <https://humancities.eu/casestudies/plein-openair-festival-brussels/> Erişim Tarihi:05/11/2023, 21:51.

URL-16: <https://www.spatialagency.net/database/city.mined> Erişim Tarihi:05/11/2023, 23:06.

URL-17: <https://raumlabor.net/spacebuster/> Erişim Tarihi:19/10/2023, 20:14.

URL-18: <https://www.archdaily.com/777156/the-cineroleum-assemble> Erişim Tarihi:18/10/2023, 23:36.

URL-19: <https://yapidergisi.com/kentin-gecici-sahneleri-olarak-artakalan-mekanlar/> Erişim Tarihi:10/11/2023, 21:20.

URL-20: <https://millerbrian.com/stories-n-stuff/simply-inspired-under-a-bridge> Erişim Tarihi:02/11/2023, 18:17.